

Иван Груйкин ГИ „Справедливост“: Референдум на промяната?

Безспорно президентското предложение за национален референдум стана водеща вътрешнополитическа тема за началото на годината. Мажоритарен избор на част от народните представители, задължителен вот, електронно гласуване – и трите въпроса засягат самия фундамент на политическото статукво. Затова и реакцията на управляващите е изцяло негативна. Повечето коментари и на поддръжниците, и на противниците на предложението се концентрират около практическите аспекти на евентуалната промяна и действителните мотиви на президента. Интересно е и това, че доскоро отявлени противници на мажоритарния вот сега твърдо подкрепят Плевнелиев.

Няма да се спирам подробно на аргументите за мажоритарната избирателна система, която защитавам от години, нито ще оборвам най-разпространените клишета срещу нея. Нека си отговорим на няколко съвсем практични въпроса – защо аз като гражданин нямам шанс да видя хората, които искам, избрани в Народното събрание? Защо тези хора, а и аз самият, да не можем да се кандидатираме, без да пристанем на някоя от основните партии или без самите ние да тръгнем да правим партии? И защо все повече хора не виждат смисъл в изборите – независимо от многото партии?

Българската конституция започва с декларацията, че цялата власт (т.е. – всички власти) произтича от народа (принцип на народния суверенитет). Чудесно, а каква е реалността? Народът гласува, но кръгът на бъдещите избраници предварително е решен от Станишев, Борисов, Доган ..... Да, утре имената сигурно ще са други, но суверенът отново ще трябва да зависи от тях. Аз искам да гласувам за моя приятел Алекс, но той нито ще се моли на някой от посочените по-горе, нито ще тръгне да прави собствена партия. Такива като него са много – но всички те са извън системата, моделирана от пропорционалния партиен монопол. Затова за мен и за такива като мен отдавна няма избор. Всъщност има – отново да гласуваме за (уж?) по-малкото зло, или изобщо не гласуваме. Народният суверенитет е критерий за демократичността и за моралното основание на всяка власт. Властта трябва да е максимално близка проекция на суверена – в противен случай тя се отдалечава от своето морално, логическо и конституционно основание. И колкото повече една власт не зависи от народа, толкова по-безконтролна, самодоволна, неморална и опасна става тя рано или късно, независимо от добрите намерения. Простият смисъл на представителната демокрация е едни хора да представляват останалите при упражняването на властта – защото очевидно последната не може да се упражнява постоянно от всички, въпреки че принадлежи на всички. Привържениците на пропорционалния вот често изтъкват, че чрез него се осигурявала максимална представителност на гражданите. Но те допускат грешната презумпция, че представителството във властта може да се осъществява от идеи (политически концепции, партийни

доктрини), персонифицирани в колективни политически субекти (партии), а не от живи хора. Пропорционалният избор осигурява единствено властовия монопол на партийните централи, и ги превръща в незаобиколими политически брокери, които имат всички лостове за формиране на политическата картина по вкуса на своите елити. За суверена остава правото единствено да се съгласи с техните кандидати, и няма никаква реална (т.е. – дори с минимален шанс за успех) възможност да издига свои собствени. Гаранцията за пълноценното представителство във властта не може да бъде която и да е политическа доктрина, а само личност (личности), жив човек, на когото аз и още хиляди като мен убедено ще гласуваме своето доверие и своята власт. И този човек ще се стреми да спечели доверието на максимален брой избиратели в своя район – десни, леви, центристи, зелени, всякакви. Въпреки ясните му политически пристрастия, неговото избиране няма да зависи от партийния лидер, а от одобрението на неговите разнородни избиратели. На този принцип действа мажоритарната избирателна система в САЩ, където и демократи, и републикански кандидати често пренебрегват партийните позиции, за да останат верни на своите избиратели. Затова и партиите там са различни – вместо познатите ни властови корпорации с централизиран апарат и строга йерархия, партиите в САЩ са по-скоро широки идейни коалиции, в които има безброй политически и идеологически нюанси – много повече, отколкото са партиите и в най-шарената европейска политическа действителност. Колективистичната същност на пропорционалната избирателна система акцентира върху политическите концепции и работи в полза на партийната номенклатура – маниер, който поколението, израснало в условията на социализма, би трябвало лесно да разпознае, независимо от днешното му европейско алиби. Мажоритарният избор е фокусиран върху личности и предполага персонален ангажимент и отговорност. Така че въпросът за избирателната система не е само технически или за целесъобразност – той има сериозен идеологически и ценностен смисъл.

Но народният суверенитет не се ограничава само върху една от трите власти. Затова въпросите за избирателната система и за конструирането на съдебната власт имат обща логика и общо основание. Правосъдието не е просто една от обществените системи, която трябва да служи на хората, а е преди всичко власт – точно толкова, колкото са законодателната и изпълнителната. Здравеопазване, социални системи, образование – те са изключително важни, но правосъдието е самият фундамент на държавността, то е „съдебната власт“, а не просто „съдебна система“. И както всяка власт, правосъдието трябва да произтича от народа в максимална степен, да е негова първостепенна (а не опосредена до неузнаваемост) функция, да бъде равностойна на законодателната и на изпълнителната власт и по начина на своето излъчване, и по степента на народен суверенитет в процеса на неговото конструиране. Колкото повече важните решения в едно общество зависят от хората, толкова повече и отделният човек, и цялото общество са по-мотивирани, по-отговорни, по-активни и по-продуктивни. Неслучайно в челото на всички класации по индекс на икономическа свобода и предприемаческа активност (а това се отразява директно и на морално-психологическия статус на нациите) преобладават страни с мажоритарни избирателни системи, англосаксонски традиции в правораздаването, или по-

широко използване на формите на пряка демокрация. Т.е. – там, където народният суверенитет се прилага в най-голяма степен.

Кризата на държавността в България се дължи основно на суспендирането на народния суверенитет по отношение на всички власти. При съдебната това е очевидно – народът няма думата при овластяването на съдиите. Изпълнителната власт в България е функция на законодателната – за оправдание тук се използват фетишът „парламентарна република“, който има за цел да прикрие съхраненото социалистическо единство на всички власти (властта). **Проблемът е, че народният суверенитет е потъпкан и при избора на парламент – поради почти пълното суспендиране на правото на гражданите извън партийните листи да бъдат избирани (заради пропорционалната избирателна система, изборните прагове и държавното финансиране на партиите). Обезвластяването на народа е общият знаменател на дълбоката криза на българския политически модел, съхраняващ убийствения дух на социализма почти четвърт век след неговия официален провал.** Без осъзнаване на системния характер на тази криза, и на основната ѝ първопричина – **обезвластяването на суверена** – опитите за нейното решаване са обречени. **Сегашната политическа система, основана на пропорционалните избори и ограничаване на правото на гражданите да бъдат избирани, контролираното от политическата власт и независещо от суверена правосъдие, не може да бъде подобрена. Тя трябва да бъде сменена от друга, при която думата има народът, а не окопалите се във властта партийни елити.**

Въпросът за излъчването на представителите ни във всяка власт изобщо не е експертен, а е преди всичко въпрос на здрав разум, житейска логика и елементарна почтеност. **Хората трябва да имат решаващата дума – и едва след това експертите могат да бъдат питани за детайлите. Мажоритарни избори, пряк избор на съдии, прокурори и местни полицейски началници, премахване на държавното финансиране на партиите – това може да върне властта на народа и даде на българите усещането, че управлението на страната и правосъдието могат да зависят от тяхното мнение и от техния избор.** Разбира се – предложението на президента не включва всички тези въпроси. Но то засяга начина, по който се осъществява представителството на българите във властта. И затова референдумът трябва да бъде подкрепен – независимо от забележките към формулирането на въпросите, действителните мотиви на Плевнелиев или собствените му разбирания по темата. Огромната подкрепа за президентското предложение, извън твърдите ядра на партиите във властта, показва **спонтанното усещане на българите за посоката на необходимата промяна – изземване на власт от партийните върхушки и връщането ѝ на хората.** На които всички власти принадлежат по конституция, морал и здрав разум.